

Benet Paltor i Fiter

Metge i botànic català, acompanyà Pehr Löfling en l'expedició a Veneçuela i la Guaiana

TEXT: Elena Guardiola, Josep-Eladi Baños

Benet Paltor i Fiter (Pirineu català, 1730 – Barcelona, 1782) estudià medicina a la Universitat de València. Acompanyà Pehr Löfling, deixeble de Linné, durant l'expedició a l'Orinoco, Veneçuela i la Guaiana comandada per José de Iturriaga. Quan Löfling va morir, Paltor assumí la direcció del treball botànic que aquell havia deixat inacabat. El 1757 abandonà l'expedició i el 1761 tornà a Espanya; va romandre un temps a Madrid i després es va establir a Barcelona, on s'incorporà a la vida científica i mèdica de la capital catalana. Fou acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i de la Academia Médica Matritense. Defensor del mètode de Linné, Ruiz i Pavón li dedicaren el gènere Paltoria.

Primera etapa

Benet Paltor i Fiter va néixer el 1730 en algun poble del Pirineu català. Va estudiar als jesuïtes i després es decantà pels estudis de medicina. Estudià a la Universitat de València, on tingué com a mestre Andreu Piquer, catedràtic d'anatomia. Paltor s'interessà especialment en la pràctica de disseccions anatòmiques i va impartir classes d'aquesta matèria [1]. Es graduà a la Universitat de Gandia [2] i hi va presentar una tesi el 2 de gener de 1751 [3]. Publicà una obra titulada *Compendium Anathomium* [4]. Paltor fou revalidat pel Real Tribunal del Protomedicato de la cort de Madrid, tribunal que avaluava i supervisava l'exercici professional dels metges i d'altres professions relacionades amb la salut [2,5-8].

L'expedició a l'Orinoco

Paltor fou un dels dos metges que acompanyaren Pehr Löfling, deixeble de Carl von Linné, en la seva expedició a Veneçuela i la Guaiana (1754-1756) [8,9]. L'altre fou Antoni Condal, també català, a qui properament dedicarem un article en aquesta secció. Formaven part de l'expedició a l'Orinoco comandada per José de Iturriaga.

L'any 1750, Espanya i Portugal van signar el Tractat de Madrid, que havia de posar fi a les disputes que els dos governs mantenien sobre els límits dels dominis de les seves respectives corones a Amèrica del Sud. Fins aleshores el Tractat de Tordesillas, entre el Regne de Portugal i els Regnes de Castella i Lleó, havia donat legalitat a l'ocupació dels territoris que anaven explorant i descobrint ambdós regnes en aquell continent. El Tractat de Madrid anul·là el de Tordesillas i establia límits clars per als dominis d'Espanya i Portugal, forçant la cessió de cadascuna de les parts dels territoris, colònies, missions o establiments situats en la part contrària; així, la separació marcada anteriorment es convertia en una frontera que delimitava la naturalesa: els territoris que aboquen aigües a l'Orinoco pertanyien a Espanya i els de l'Amazones eren de Portugal. A més, s'establia que, en cas de guerra entre Portugal i Espanya a Europa, les seves colònies d'Amèrica del Sud romandrien en pau.

Per tal de fixar bé aquests límits pel costat nord, la Corona espanyola va enviar-hi una comissió comandada per José de Iturriaga. Estava formada per

cartògrafs, astrònoms, capellans, cirurgians i militars de tropa. Acompanyava l'expedició un grup de naturalistes, dirigits per Pehr Löfling, que estava constituït per dos metges, Benet Paltor i Antoni Condal, que havien estat recomanats pel farmacèutic i botànic José Ortega, tot i que no tenien encara grans coneixements de botànica. En aquest grup hi havia dos dibuixants, Bruno Salvador Carmona i Juan de Dios Castel [9], que havien d'anar deixant constància gràfica de les troballes que anessin fent durant l'expedició [1]. Aquest equip de naturalistes fou el primer finançat per un govern espanyol per anar a estudiar els seus dominis sud-americans [10]. Aquesta iniciativa, promoguda per José de Carvajal i que comptà amb el suport de Zenón de Somodevilla, marquès de la Ensenada, es materialitzà el 1753: el rei Ferran VI disposà que tirés endavant una expedició de naturalistes per explorar l'Orinoco [6,7].

El 15 de febrer de 1754 l'expedició salpà del port de Cadis i 55 dies després arribà a Venèçuela, concretament a Cumaná: aquest fou el punt de partida per als treballs de camp dels naturalistes. Els primers mesos estudiaren tant la flora com la fauna de les zones properes a Cumaná. El mes de juny continuaren –estudiant sobretot la flora– a les zones d'Ipure, Macarapan i Cumanacotia i, a finals d'aquell mes, Löfling, acompanyat de Paltor i de Castel, es dirigí cap a Barcelona (Venèçuela). Les condicions ambientals i la climatologia eren molt dures i la salut dels naturalistes se'n va ressentir. Això va fer que els seus treballs s'alentessin notablement, però no van defallir i van seguir

descriuint i dibuixant totes les novetats que trobaven al seu pas. Van seguir el seu recorregut per les missions de Píritu, les ribes del riu Unare, Tocuyo, Puruey i Clarines. A mitjan agost, però, van tornar a Barcelona i es van desplaçar amb barca fins a Cumaná; hi van arribar a finals d'agost. La salut de Löfling era ja llavors molt feble i va quedar-se a Cumaná [11]. Löfling descriuria, a finals d'octubre de 1754, aquell viatge durant el mes d'agost amb Benet Paltor; havien estat a les missions de Píritu, on van fer troballes molt interessants, però, per culpa d'unes febres diàries que ell va sofrir durant tot el viatge, no en va poder gaudir. El camí de retorn no el van fer junts: Löfling tornaria per Barcelona, mentre que Paltor ho havia de fer per Paria fins a l'illa de Trinitat, per anar després cap a l'Orinoco; s'havien de retrobar a la Guaiana [11].

Aquell mateix mes d'octubre, Paltor i Condal van escriure a José Ortega per expressar-li les dificultats que experimentaven i la manca de material que patien per poder desenvolupar la seva tasca científica en aquelles terres. Li feien saber que necessitaven llibres de botànica i que tan aviat com poguessin li enviarien els treballs que havien realitzat; li explicaven també que no ho havien pogut fer encara, ja que tant ells com Löfling havien estat malalts i havien tingut moltes recaigudes [12].

Mentrestant, J. de Iturriaga continuava la seva expedició, que l'havia de portar a les fonts de l'Orinoco, on es trobaria amb la comissió portuguesa. Es van dividir en dos grups. José Solano, marí, astrònom i cartògraf [12], encapçalava el que es va dirigir a l'illa de Trinitat i, des d'allà, cap a

les fonts de l'Orinoco; viatjaven amb ell Paltor (que herboritzà en aquella zona [1]) i Castel. L'altre grup el dirigia Eugenio de Alvarado; viatjaven per terra i anaven amb ell P. Löfling, A. Condal i B. Carmona. Els dos grups, com s'ha comentat anteriorment, es retrobarien a la Guaiana [6,7,9].

Löfling seguia malalt, però no per això va deixar de treballar a la regió de San Bernardino durant uns dos mesos. El 5 d'abril, seguint les ordres de J. de Iturriaga, l'expedició s'encaminà cap a la Guaiana: un llarg camí a través de les missions de Píritu, ascendint pel riu Güere fins a arribar a San Pablo, passant per San Lorenzo i Margarita, Aragua i Nuevo Hato. El 29 d'abril de 1755 arribaren a Santo Tomé de Guaiana [6,7,9].

A l'inici del mes de maig de 1755, Paltor i Carmona acompanyaren Löfling per estudiar la zona de les missions de la Guaiana. La climatologia era extremadament adversa però això no els va impedir recórrer Suay, Caroní, Murucuri, Aguacagua, Altigracia, El Hato i Copanuy. Löfling continuava amb febre mentre va ser a la Guaiana i a primers de setembre es traslladà a San Antonio de Caroní. Va romandre en aquesta localitat, però va patir diverses recaigudes i, finalment, va morir el 22 de febrer de 1756 [1]. En morir Pehr Löfling, Benet Paltor es va fer càrrec dels seus llibres, manuscrits i dibuixos i de les plantes aplegades per tots dos [8]; el seu interès se centrà especialment en l'estudi de la quina de la Guaiana, sobre la qual anys més tard, ja a Catalunya, presentaria una memòria [6,7].

La mort de Löfling va suposar la progressiva desfeta de l'equip de naturalistes; alguns membres

del grup van desertar (entre ells Antoni Condal, que ho va fer l'1 d'agost) i alguns van ser assignats a altres tasques dins de l'expedició [9]. Paltor, però, va continuar els treballs que Löffling havia deixat sense concloure i, per encàrrec de José de Iturriaga, assumí la direcció del treball botànic i la formació dels dos dibuixants –que tenia llavors al seu càrrec– perquè copiessin amb la major perfecció els vegetals esmentats als escrits de Löffling [1,12].

El mes de maig de 1757, Paltor va demanar una llicència per poder abandonar l'expedició; però Iturriaga, que no el valorava professionalment, la hi va denegar. Paltor va escriure als seus valadors a Espanya (José Suñol, José Ortega i Andreu Piquer) i els informà que, a més de la manca de consideració envers els seus estudis, el tractaven malament i li feien fer feines de criat així com determinats “treballs vergonyosos” [1,12]. En no ser ateses les seves peticions de baixa, l'agost de 1757 Paltor va abandonar també l'expedició [12].

Löffling havia plasmat les troballes de l'expedició per terres americanes en un manuscrit, *Flora cumanensis*. L'any 1758, Carl von Linné va publicar a Estocolm, a partir d'aquests manuscrits i de les investigacions fetes per Löffling a Espanya, *Iter hispanicum*, com a obra pòstuma de Pehr Löffling.

El mes de juny de 1760 es va donar per acabada la comissió dirigida per José de Iturriaga sense que s'haguessin produït grans contactes amb la comissió portuguesa que hi havia anat amb els mateixos objectius. Més endavant, el Tractat d'El Pardo, que signaren la reina Maria I de Portugal i el rei Carles III d'Espanya, tornaria a

intentar resoldre les disputes territorials. Tot i això, la presència espanyola en aquelles terres s'havia anat consolidant gràcies a la signatura d'acords amb els nadius de l'Alt Orinoco [9].

El retorn

Paltor va romandre a Amèrica encara un temps, però finalment va tornar a Espanya el 1761. Va romandre uns anys a Madrid, on intentà, sense aconseguir-ho, que es publicuessin els interessants i abundants materials científics acumulats en les expedicions [8]. Se sap que Paltor va aprovar les oposicions a la càtedra de Botànica de Madrid i que, abans del seu retorn, va exercir durant alguns anys a Veracruz com a tinent del Protomedicat [6,7,13].

Benet Paltor destacà, junt amb Antoni Palau, en la defensa del mètode de Linné a Catalunya i a Espanya. Va ser membre de la Academia Médica Matritense [6,7,13,14].

Es té constància que la dècada de 1770 tornava a ser a Barcelona [1], on va viure a la Riera del Pi d'aquesta ciutat [15]. Seguiu interessat per la botànica i va exercir-hi la medicina [8].

Benet Paltor s'incorporà a la vida científica i mèdica de la capital catalana. Així, el 16 de novembre de 1771 llegí el discurs d'ingrés com a membre numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona [2,6,7,14,16].

També fou membre numerari de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB); va ser elegit el 23 de març de 1772 i hi ingressà l'1 d'abril de 1772. A la RACAB fou revisor de la Direcció de Botànica (1773, 1777-1782) i responsable de la Direcció de

Botànica (1774-1776). L'1 d'abril de 1772 va presentar a la RACAB una oració gratulatòria amb un discurs sobre botànica (*Discurso sobre Botànica, oración gratulatoria por el Dr. Don Benito Paltor*) [2] i el 16 de desembre del mateix any una memòria sobre la quina de Guaiana (*Memoria sobre una nueva especie de quina conocida con el nombre de cunaurima de Guayana*) [5,17]. Uns anys més tard, el 14 de maig de 1777, llegí una memòria sobre el bàlsam de copaiba (*Memoria sobre el bálsamo de Copaiva, por el Dr. Don Benito Paltor*) [5-7].

En diverses ocasions, Benet Paltor va formar part del Tribunal del Protomedicat de Catalunya [15,18]. Va morir a Barcelona el 1782 (aquesta és la data que consta en totes les fonts biogràfiques consultades; val a dir, però, que el 19 de juliol de 1878, el diari *La imprenta. Diario de Avisos, Noticias y Decretos*, de Barcelona, publicà una nota a la pàgina 4.777 en la qual es demanava si algú tenia o sabia on es trobava “*el testamento de don Benito Paltor y Fiter, que murió el día 8 de marzo del año 1801*” [19]).

El gènere Paltoria

Les expedicions botàniques dels segles XVIII i XIX portaren al descobriment de moltes plantes desconegudes fins aquells moments. Això comportà la necessitat de donar nom a noves espècies i gèneres. Una pràctica freqüent consistí a batejar aquestes plantes amb noms que honoraven científics, metges, botànics, polítics o personalitats d'altres àrees [6,7,20]. Seguint aquesta pràctica tan estesa, els botànics Hipólito Ruiz i José Antonio Pavón van batejar en honor

PERUVIAN. ET CHILENS.

13

TETRANDRIA MONOGYNIA.

PALTORIA.

CAL. Perianthium *minimum*, *quadrifidum*: laciniis *subrotundis*, *obtusis*; *inferius*, *persistens*.

COX. *rotata*. Tubus *vix nullus*. Limbus *quadrifidus*: laciniis *subrotundis*, *integerrimis*.

STAM. Filamenta *quatuor*, *compressa*, *brevissima*, *ad incisuras corollae inserta*. Antherae *sagittatae*, *obtusae*, *compressae*.

PEST. Germen *subrotundum*. Stylus *nullus*. Stigma *magnum*, *tetragonum*.

PER. Bacca *subrotunda*, *quadriocularis*, *tetrasperma*.

SEM. *solitaria*, *ovata*, *subtrigona*.

CHARACTER DIFFERENTIALIS.

Corolla *rotata*. Calyx *minimum*, *quadrifidus*. Stigma *magnum*, *tetragonum*. Bacca *quadriocularis*. Semina *solitaria*.

OBSERVATIO. Semen *unum* vel *duo* ad *maturitatem* perveniunt, *religua* abortiunt.

Species *unica*. Frutex.

Genus *nuncupatum* D. Benedicto Paltor, Medico *Barcinonensi*, qui *Petrum Loeflingium*, Praeceptorem suum cum Antonio Condalo in *Orinocum Plantarum investigandarum causa* prosecutus est.

EXPLIC. ICONIS XXXIII. PALTORIA.

1 Flos *integer*. 2 Calyx. 3 Corolla cum *staminibus* *ante* *abscissa*. 4 Corolla cum *staminibus* *postice* *vixis*. 5 Staminum. 6 Pistillum. 7 Bacca *cum* *calyce*. 8 Bacca *transversim* *recta*. 9 Semina.

CLASE IV. ÓRDEN I.

PALTÓRIA.

CAL. Periantio *muy pequeño*, hendido en *cuatro laciniás*, arredondadas y romas; baxo y permanente.

ROS. enrodada. Cañoncito *casi ninguno*. Bordo hendido en *cuatro laciniás*, casi redondas y enterisimas.

EST. *cuatro Filamentos*, comprimidos, cortos y asidos á los senos de la roseta. Bortillas de hechura de saeta, romas y comprimidas.

PEST. Germen *casi redondo*. Estilete *ninguno*. Estigma *grande* y de *cuatro esquinas*.

PER. Baya *casi redonda*, de *cuatro celdillas* y de *cuatro semillas*.

SEM. *solitarias*, *ovadas* y *casi de tres esquinas*.

CARÁCTER DIFERENCIAL.

Roseta *enrodada*. Caliz *muy pequeño* y hendido en *cuatro laciniás*. Estigma *grande* y de *cuatro esquinas*. Baya *de cuatro celdillas*. Semillas *solitarias*.

ASERVACION. Una ó dos semillas llegan á su madurez, las demas abortan.

Una Especie. Arbusto.

Género dedicado á D. Benito Paltor, Médico *Barcelonés*, que con D. Antonio Condal acompañó á su Maestro Pedro Loefling en la expedicion Botánica del Orinoco.

EXPLIC. DE LA ESTAMPA XXXIII. PALTORIA.

1 Flor *entera*. 2 Caliz. 3 Roseta con los estambres *mirada* por *detrás*. 4 Roseta con los estambres *vista* por *detrás*. 5 Estambre. 6 Pistilo. 7 Baya con el cáliz. 8 Baya *cortada* al *traves*. 9 Semillas.

Tom. I.

D

Figura 1. Pàgina 13 de l'obra d'H. Ruiz i J. A. Pavón *Florae peruvianae, et chilensis prodromus* (1794) on es descriu per primera vegada el gènere *Paltoria*, dedicat a Benet Paltor i Fiter [21].

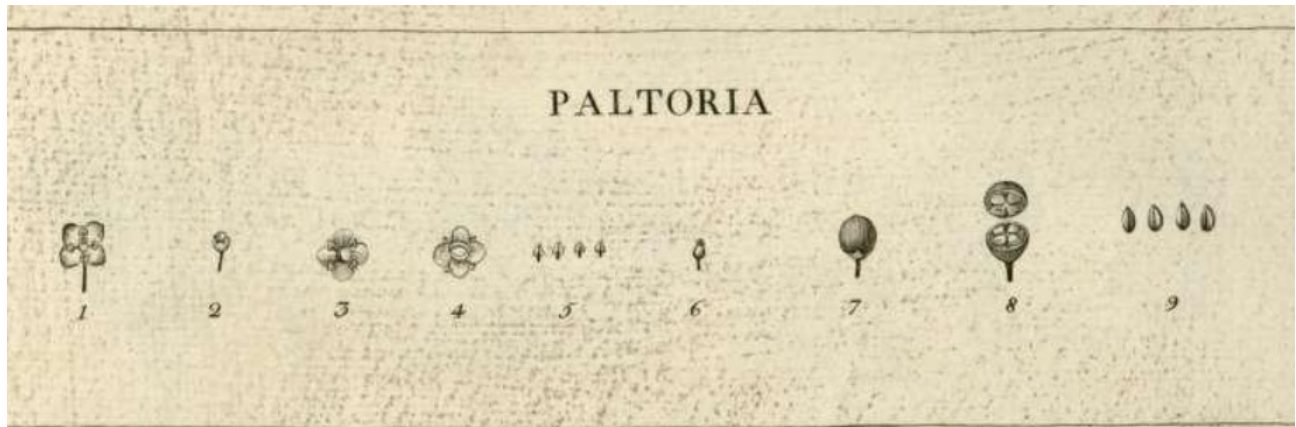

Figura 2. Il·lustracions del gènere *Paltoria* incloses a *Florae peruvianae, et chilensis prodromus* (1794) [21].

Figura 3. Dibuix de *Ilex paltoria* Pers. [24].

de Benet Paltor i Fiter el que anomenaren gènere *Paltoria* (*Paltoria* Ruiz & Pav.), un gènere de plantes de la família de les *Aquifoliaceae* Bercht. & J. Presl. [21].

H. Ruiz i J. A. Pavón van descriure detalladament aquest gènere el 1794 en la seva obra *Florae peruvianae, et chilensis prodromus* [21] i feren constar explícitament que el dedicaven a Benet Paltor: "Género dedicado á D. Benito Paltor, Médico Barcelones, que con D. Antonio Condal acompañó á su maestro Pedro Loeffling en la expedicion Botánica del Orinoco" (Figura 1). La descripció es completava amb unes il·lustracions en què es podia observar els detalls d'aquest gènere (Figura 2) [6,7].

En diferents repertoris internacionals, entre els quals *The International Plant Names Index* [22] i *Global Biodiversity Information Facility* (GBIF) [23], es pot consultar informació sobre el gènere i les espècies *Paltoria*. Entre les diferents denominacions i sinònims hi trobem, entre d'altres, *Paltoria ovalis* Ruiz & Pav., *Ilex paltoria* Pers., *Ilex paltoria* Kunth, *Ilex ovalis* (Ruiz & Pav.) Loes., *Ilex lechleri* Loes. i *Ilex matthewsii* Loes. (Figures 3 i 4) [22-24].

Figura 4. *Ilex paltoria* (Foto: Ruth Ripley, <https://www.inaturalist.org/photos/25479603>)

Elena Guardiola, llicenciada (UB) i doctora (UAB) en medicina i cirurgia, és acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. [Més...](#)

Josep-Eladi Baños, llicenciat (UAB) i doctor (UAB) en medicina i cirurgia, és catedràtic de farmacologia i rector de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya i acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.

Des de fa més de 30 anys fan recerca plegats i han publicat més de 250 treballs sobre història de la medicina i temes relacionats, així com quatre volums d'*Eponímia mèdica catalana* (2004, 2011, 2016, 2023) i el volum *Catalan physicians' contributions to medicine: a historical view through eponyms* (2021). Els darrers anys una de les seves línies de recerca s'ha centrat en l'estudi dels metges botànics catalans. [Més...](#)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Lucena Giraldo, M. 1993. *Laboratorio tropical: la expedición de límites al Orinoco*. Editorial CSIC, Madrid.
2. Benet Paltor i Fiter. *Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Consultat el 9 de maig de 2022, a <http://ramc.cat/academics/>.
3. Paltor i Fiter, B. 1751. *Theses dogmatico-rationales medicae, quas, pro adipiscenda summa doctoratus laureola, proponit Benedictus Paltor et Fiter*. Inc.: "Omnipotens rerum omnium conditor medicinam scientiam in humani". Expl.: "postmodum administrentur appropriata, de quibus roga. Pro his propugnandis aderit qui surpa unitrina majestatis fretus auxilio bb. Maria virginis ejusque castissimi sponsi Josephi Ecclesiae doctoris angelici et serafici utriusque Francisci a Borgia et [...] omniumque caelicularum. Praeerit doctor Todo. Locus certaminis: gandiense Universitatis theatrum. Die 2 mensis januarii anni MDCCLI. Gandia. A: Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna. Consultat el 9 de maig de 2022, a http://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=1924.
4. Calbet i Camarasa, J. M.; Corbella i Corbella, J. 1981. *Diccionari biogràfic de metges catalans*. Segon volum. Fundació Salvador Vives Casajuana. Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona, Barcelona: 186.
5. Sr. Benet Paltor i Fiter. *Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*. Consultat el 9 de maig de 2022, a <http://www.racab.es/academics/historics/numeraris-h/p/paltor>.

6. Guardiola, E.; Baños, J. E. 2016. Eponímia mèdica catalana. Benet Paltor i el gènere *Paltoria*. *Annals de Medicina*, 99, 135-138.
7. Guardiola, E.; Baños, J. E. 2016. Benet Paltor i Fiter. El gènere *Paltoria*. A: *Eponímia mèdica catalana (III)*. Quaderns de la Fundació Esteve. Fundació Dr. Antoni Esteve, Barcelona, 38, 71-75.
8. Benet Paltor i Fiter. *Gran enciclopèdia catalana*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona. Consultat el 9 de maig de 2022, a <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/benet-paltor-i-fiter>.
9. González Bueno, A. *Pehr Löfving en el Orinoco: un discípulo de Carlos Linneo en el Orinoco (1754-1756)*. Consultat el 9 de maig de 2022, a <http://www.rjb.csic.es/jardinbotanico/jardin/index.php?Pag=87>.
10. Perera, M. A. 2006. *El Orinoco domeñado. Frontera y límite. Guayana siglo XVIII. Ecología cultural y antropología histórica de una colonización breve e inconclusa, 1704-1817*. Caracas: Consejo de Desarrollo Científico y Humanístico. Universidad Central de Venezuela, Caracas.
11. Loeffling, P. 1802. Concluyen las observaciones de Historia natural hechas en España y en América por Pedro Loeffling: traducidas por D. Ignacio de Asso. *Anales de Ciencias Naturales*. 1802, 5(15), 338-340.
12. Matute Corona, M. 2018. Cádiz y la expedición de límites al Orinoco (1754-1761): Pedro Virgili y Pehr Löfving. *Revista Hispanoamericana*, 8, 1-13.
13. Corbella, J. 2006. Notes sobre l'organització de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona en el segle XVIII. Els tipus de socis. *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, 21, 28-29.
14. Corbella, J.; Seculí, J. 1995. *Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Nomina Academicorum. 1770-1995*. PPU, Barcelona: 15.
15. Jordi i González, R. 1997. *Aportació a la història de la farmàcia catalana (1285 - 1997)*. Fundació Uriach 1838, Barcelona: 835-836.
16. *Memorias de la Real Academia Médico-Práctica de la Ciudad de Barcelona*. 1798. Tomo primero. En la Imprenta Real, Madrid: 56.
17. Font y Sagué, N. 1908. *Historia de les Ciències Naturals a Catalunya del segle IX al segle XVIII*. Imp. Carrer Nou de Sant Francisco, Barcelona: 249-250.
18. Danón, J. 1996. Protomédicos y Protomedicato en Cataluña. *Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, 16, 205-217.
19. *La imprenta. Diario de Avisos, Noticias y Decretos*. 1878, 19 de juliol, 190, 4.777.
20. González Bueno, A.; Rodríguez Nozal, R. 2000. *Plantas americanas para la España ilustrada: génesis, desarrollo y ocaso del proyecto español de expediciones botánicas*. Editorial Complutense, Madrid: 32-33.
21. Ruiz, H.; Pavón, J. A. 1794. *Florae peruviana, et chilensis prodromus, sive novorum generum plantarum peruvianarum, et chilensium descriptiones, et icones. Descripciónes y láminas de los nuevos géneros de plantas de la flora del Perú y Chile por don Hipólito Ruiz y Don Joseph Pavón, botánicos de la expedición del Perú, y de la Real Academia Médica de Madrid*. Imprenta de Sancha, Madrid: 13.
22. *Paltoria*. *The International Plant Names Index*. Consultat el 9 de maig de 2022, a <http://www.ipni.org/>.
23. *Paltoria*. *Global Biodiversity Information Facility (GBIF)*. Consultat el 9 de maig de 2022, a <https://www.gbif.org/search?q=paltoria>.
24. *Ilex paltoria* Pers. *Proyecto de digitalización de los dibujos de la Real Expedición Botánica del Nuevo Reino de Granada (1783-1816), dirigida por José Celestino Mutis*. Madrid: Real Jardín Botánico-CSIC. Consultat el 9 de maig de 2022, a www.rjb.csic.es/icones/mutis.